

Mihin me tyydymme?

Helsingin yliopiston dosentti Arto Luukkanen julkaisi Historiallisen aikakauskirjan helmikuun niteessä 2001 tärkeän kannanoton Venäjän-tutkimuksen vaiheista kansainvälisessä kentässä ja Suomessa. Luukkasen katsausta voidaan pitää samalla kehoituksena jatkaa tätä ajankohtaista keskustelua. Otan seuraavassa lähtökohdakseni hänen kirjoituksensa viimeisen osan, jossa kirjoittaja muistuttaa Venäjän-tutkijoiden huutavasta pulasta ja Venäjän-tutkimuksen ja sen harrastamisen vähydestä. Kuvaannollisesti sanoen hän näkee suomalaisen idäntutkimuksen olevan yhä ”lähtökuopissa”. Luukkanen huomauttaa samalla, että tutkimustason kansainvälistä luokitusta on Suomen Akatemian rahoituksella yritetty parantaa, vaikka vuonna 1924 lakkautettu Venäjän historian professorin virka on yhä perustamatta.

Mieleeni tulee tässä yhteydessä venäläiseen kulttuurikeskusteluun toista sataa vuotta vahvasti liittynyt kysymys: Mitä on tehtävä? Tarkastelen kolmea vaihtoehtoa. Niiden esitysjärjestys tässä ei liity arvojärjestykseen. Vaihtoehdot eivät myöskään sulje toisiaan pois, pikemminkin päinvastoin.

Mitä Suomi tarjoaa länsimaisille Venäjän-tutkijoille?

Pitkän yhteisen historiamme vuoksi Suomella on tarjota omille ja muille länsimaisille Venäjän kulttuurin ja yhteiskunnan tutkijoille erinomaiset puitteet. Suomen yliopistoissa suoritettava Venäjän-tutkimus on lähtökuoppa-arvostelusta huolimatta kansainvälisesti arvostettua. Helsingin yliopiston slaavilainen

kirjasto on 1800-luvun Venäjän tietouden kannalta länsimaiden parhaita. Myös sen 1900-luvun lähdeaineisto on merkittävä. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin kirjastossa on runsaat kirja-, aikakauslehti- ja lehtikokoelmat 50 viime vuoden ajalta. Useiden muidenkin kirjastojen laajat avokokoelmat ja huipputason infrastruktuuri tekevät kirjastotyöskentelyn miellyttäväksi ja tehokkaaksi. Kansallisarkiston ja maakunta-arkistojen Venäjää koskeva aineisto on helposti saatavissa, ja palvelu arkistoissa on ystävällistä ja nopeaa. Helsingissä eri laitoksissa ja yksiköissä toimivat kymmenet tutkijat muodostavat laaja-alaisen Venäjää tutkivan tieteellisen yhteisön, jota täydentävät Suomen muissa yliopistoissa ja korkeakouluissa toimivat tutkijat. Hyvät kulkuyhteydet tarjoavat mahdollisuuden tavata kollegoja nopeasti ja vaivatta. Samat mahdollisuudet tarjoutuvat myös täällä toimiville ulkomaalaisille tutkijoille. Myös varsinainen tutkimuskohde, Venäjä, on lähellä ja kulkuyhteydet sinne ovat toimivat.

Ratkaisevat edellytykset ovat täten olemassa. Kuva Suomen Akatemian rahoittamasta vuosien 1995-2000 Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimusohjelman tasosta tuli esiin kansainvälisen asiantuntijaraadin arviointiraportista. Loppuraportti julkistettiin ja siihen liittynyt keskustelu käytiin Suomen Akatemiassa lokakuun 30. päivänä 2001. Loppuarviossa painotettiin ohjelman jatkamisen tarpeellisuutta (Panel Report 4/2001, 24). Vuonna 2003 käynnistyvän uuden tutkimusohjelman eväs-

tyksissä toivottiin tutkimuksen laadullista parantamista ja kansainvälisen näkyvyyden ja tason nostamista.

Viime vuosina Suomessa ja länsimaissa ilmestyneiden Venäjän lähinnä poliittisten historioiden rinnalle olisi mielestäni enemmän kuin tarpeen julkaista laaja, syvälinen ja ajan tasalla oleva Venäjän kulttuurin historia. Se tarjoaisi merkittävän työkentän kansainväliselle tutkijaryhmälle. Aloitteen tekijänä pääsisi Suomi toimimaan hankkeen isäntämaana ja koordinoijana. Hankkeen painoarvoa voisi kohottaa kutsumalla toimituskuntaan ja kirjoittajiksi kansainvälisesti arvostettuja tekijöitä. Hanke tarjoaisi omille vartuneille tutkijoille kunnianhimoisia haasteita ja antaisi tilaisuuden nuorelle tutkijapolvelle päästä tasokkaan tutkimuksen pariin. Näkisin teoksen moniosaisena, ja se voisi ilmestyä samanaikaisesti Euroopan eri maissa useilla kielillä. Tällaiseen raskaan sarjan hankkeessa myös EU-rahoitus tuntuisi luontevalta.

Tarkastelen asiaa nyt toisesta näkökulmasta, joskin samaa tavoitetta, Venäjän-tutkimuksemme julkisen arvostuksen lisäämistä silmällä pitäen. Otan esimerkiksi Helsingin, Tampereen, Turun, Jyväskylän ja Joensuun yliopistot. Niissä Suomen historian oppiaineen piirissä tehtyjen opinnäytteiden otsikoista päätellen näyttää viimeisen 20 vuoden aikana suoritettu Venäjän-tutkimus vähäiseltä, hajanaiselta ja sanoisin sattumanvaraiselta. Minusta laajempi keskustelu yliopistojen Venäjään liittyvästä opinnäytepolitiikasta ja opinnäytteiden mahdollisesta koordinoimisesta voisi tuoda esiin synergiaetuja.

En voinut myöskään välttyä havainnolta, että Venäjän-tutkimus meillä korostuu ensisijaisesti poliittisen historian arvoina. Kulttuurin ja yhteiskunnan tutkimustyön näkisin nousevan entistä enemmän vastaamaan valtiohallinnon, elinkeinoelämän, kuntien ja maakuntahallinnon tarpeita, toiveita ja odotuksia. Suomen ulkoministeriön edustaja huomautti puheenvuorossaan jo mainitsemassani, Akatemiasa pidetyssä kokouksessa, että mm. Venäjän sosiaaliturvasta ei ole yhtäkään kattavaa korkeatasoista tutkimusta, vaikka sosiaalinen tilaus on ollut pitkään olemassa. Lisään tähän, että myös Venäjän uuden ja nopeasti muuttuvan lainsäädännön päivit-

täminen palvelisi viranomaisten arkitoimia. Samaan sarjaan kuuluu Venäjän poliittisten puolueiden toimintaa, valtio-oppia ja hallintotiedettä, rikollisuutta, kasvatustiedettä, kulttuurien tutkimusta, tieteiden kehitysvaiheita, innovaatio toimintaa ym. koskeva problematiikka.

Tutkijakontaktien rakentamista Venäjän kanssa toimiviin eri päättäjätasoihin ja tahoihin pitäisin edullisena molemmin puolin. Yhtenä tapana voisi olla julkisen ja yksityisen sektorin edustajien kutsuminen tutkijoiden yhteisiin tilaisuuksiin. Näin tutkimustiedon hankkija ja sen potentiaalinen tarvitsija voisivat helpommin kohdata toisensa myös uusien tutkimustarpeiden merkeissä.

Venäjän-tutkimuksen kotoisesta puutarhasta

Yleistäen ja kärjistäenkin mutta tosiasiatunnustaen voidaan vieläkin väittää, että Venäjä-tietoudessa Suomessa on nähtävissä kaksi ääripäätä. Toista edustaa muutama kymmenen huippututkijaa. Toiseen kuuluu valtaosa suomalaisista; useista historiallisista rasisitteista johtuen se on suhtautunut ja suhtautuu Venäjään vähintäänkin välinpitämättömästi. Juhlapuheet ovat yhtä, arkitodellisuus toista. Venäjää koskevan tutkimustiedon julkinen arvostus on matala, vaikka suomalaisten yhteistyö Venäjän kanssa on muuttunut rakenteellisesti ja kaipaa entistä enemmän uudenlaisia huippuosaajia muillakin aloilla kuin perustutkimuksissa.

Tilanteen muutostarvetta ei kannata vähätellä. Luotettava, kiihkoton ja ajan tasalla oleva kulttuuri- ja yhteiskuntatieto muodostaa tunnetusti maantutemuksen pohjan. Perustutkimuksilla hankittavan tiedon tuomista mm. historian ja yhteiskuntatiedon oppikirjoihin pidän myös kansallisesti merkittävänä. Tässä yhteydessä on hyvä kysyä, kuinka moni arvostetuista Venäjän tuntijoistamme on innostunut tarjoamaan tietoaan erillisen oppikirjan laatimiseksi koulujen käyttöön. Asiasta olisi ehkä syytä keskustella historian ja yhteiskuntatiedon opettajien liitossa, jotka ovat mukana kustantajien kanssa tekemässä oppikirjoja koulujen käyttöön. Tähän kiinteästi liittyvänä avauksena pitäisin valinnaisen Venäjän his-

torian kulttuuripainotteisen luentokurssin tarjoamista yliopistojen opettajainkoulutuslaitoksiin. Valmistuneiden opettajien mukana tämä kurssi voisi siirtyä valinnaisena myös kouluihin. Näillä toimilla saattaisi toteutuessaan olla kauaskantoisia seurauksia Venäjän tutkijoittemme määrän kasvulle lähitulevaisuudessa.

Huolimatta siitä että Venäjä-tutkijoiden kasvavan polven kouluttaminen ei liity Suomen Akatemian toimialaan, pitäisin merkittävänä, että Suomen Akatemia arvostettuna kansallisena instituutona tukisi alan osaamisen merkitystä ja nostaisi sen julkista painoarvoa.

Venäjän perustutkimusta Suomessa suorittavien tahojen joukkoon on lisättävä opetusministeriön alainen Helsingissä toimiva Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti, vaikka sen varsinainen tutkimuksellinen painotus alkuvuodesta 2002 voimaan tulleessa uudessa asetuksessa rajattiin entisestään. Instituutin ensisijaiseksi tehtäväksi tuli Venäjältä ja Itä-Euroopasta muuttaneiden kielen ja kulttuurin tukeminen. Venäjän harrastamisen kannalta tätä instituutin tehtävää uudessa tilanteessa ei ole syytä aliarvioida.

Nyt jo edesmenneen pietarilaisen akateemikko Dmitri Lihatsëvin mukaan kansojen historia ei ole alueiden vaan kulttuurien historiaa. Hän perusteli vuosikymmeniä Venäjän kulttuurin pohjimmiltaan eurooppalaista luonnetta viitaten ortodoksisen uskonnon eteläeurooppalaiseen alkuperään. Yhteisistä kulttuuriarvoista puhuessaan hän muistutti, että ne eivät vanhene.